

Homilia
literària

2017

Vicenç Llorca

HOMILIA LITERÀRIA

Per VICENÇ LLORCA

ORGANYÀ

**Organyà, Fira del llibre del Pirineu
Dissabte, 2 de setembre de 2017**

Autoritats, amigues, amics,

Estimats ganxos, estimades ganxes:

Quan vaig saber que havia estat escollit per fer l'homilia laica del 2017, vaig sentir una gran il·lusió. No tan sols per la nòmina d'escriptores i escriptors tan importants que m'han precedit, sinó sobretot per la meva vinculació cultural, sentimental i familiar amb Organyà en particular i l'Alt Urgell i el Pirineu en general.

Ho recordo com si fos ahir. Era l'estiu de 1982. Vaig agafar l'autocar de l'Alsina Graells que fa el recorregut de Barcelona a La Seu d'Urgell i vaig baixar a la parada d'Organyà, a Cal Nando, on m'esperava l'Anna de Cal Cucuc, la meva futura dona i la seva germana, la Roser. Quan vaig travessar pel pas cap al Carrer Major, el Carrer Florida, el Carrer del Mig i, finalment, cap al Carrer del Sol, on em van acollir la Roser i el Josep de Cal Cucuc, es pot dir que, llavors, vaig entrar al cor d'un poble del qual no n'he sortit mai més. Al llarg dels anys, s'han succeït estacions, passeigs, versos, lectures i converses amb moltes persones de diferents generacions. El meu vincle s'ha anat construint com s'han de bastir les bones relacions: lentament i amb fermesa. És obvi que la meva condició d'escriptor ho ha marcat tot. El Pirineu en general, però Organyà, l'Alt Urgell i Andorra especialment formen part directa de la meva obra en un doble sentit: la terra i la seva gent m'han fornit idees, imatges, metàfores... I, ahora, aquest espai pirinenc ha esdevingut, juntament amb

Santa Coloma de Gramenet i El Masnou, un dels meus obradors literaris, un dels meus tallers de paraules.

Per al jove estudiant de filologia catalana que arribava per primer cop a Organyà, el poble significava un vincle pregon amb la pròpia llengua catalana i el seu origen literari. Recordo uns adhesius de l'època, que deien "Organyà, llar del català", i que vaig posar amb orgull a la meva carpeta d'estudis. Aquest lema sempre m'ha semblat que expressava una idea poderosa, i així ho he defensat aquí i arreu de Catalunya. **En efecte, si una cosa dóna singularitat a Organyà és el fet que posseeix allò que gosaria anomenar una denominació d'origen literària.** Preservar a partir d'aquí el patrimoni i la història m'ha semblat sempre una bona manera de presentar-se a la resta del país. La commemoració dels vuit-cents anys de les Homilies va representar un nou impuls a aquesta idea que ha acabat, amb els anys, donant bons resultats, com la rehabilitació arquitectònica de l'església que havia arribat a un estat de degradació molt perillós. Per aquest motiu, vaig estar molt content quan, en el seu dia, es va decidir celebrar la Fira del Llibre del Pirineu a Organyà.

Aquesta part de Catalunya s'ha mantingut sempre fidel als propis orígens, a la llengua catalana, a la nostra cultura. Recordo com un moment vibrant, majestuós, quan Organyà va ser anomenada Ciutat Pubilla de la Sardana, donant pas al que seria després el concepte Capital de la Sardana. Ho havien estat ciutats molt més grans i amb més població. Però les ganxes i els ganxos vam saber donar una autenticitat extraordinària a l'amor per la sardana. Per mi, va ser emotiu contribuir-hi tot llegint-ne la Lliçó Inaugural. També la voluntat de preservar a la tardor la Fira de Sant Andreu és un dels records que guardo amb estima. Sempre recordaré la presentació a les

Homilies del meu llibre, *L'últim nord*, l'any 2008. Havia nevat, feia un fred viu i el blanc dels carrers va provocar que anés amb anorac i botes a l'acte. Això més tard donaria peu al poema "Vers sobre neu", recollit a *Calendari d'instints*, d'altra banda llibre ple de poemes redactats a Organyà i d'inspiració pirinenca. Diu així:

*La neu transforma el curs dels meus camins:
aire de plata tendra que suavitza
el cel i el porta als ulls gèlids del dia.*

*La neu vesteix amb botes els meus versos
que avancen sobre el fang del glaç desfet
cap al teu cor de boscos que m'abriguen.*

Presentar un poemari com si el poeta fos una mena de pastor de les paraules em va fer recordar com la Fira commemora un dels mercats de bestiar més importants dels Països Catalans i explica un dels aspectes cabdals a l'hora de comprendre l'essència pirinenca: la transhumància, el moviment del bestiar per colls i valls, prats i camins. Anys més tard d'aquella presentació, una tarda de primavera passejava amb el meu fill pels prats. Ens vam trobar amb un pastor i ens hi vam aturar a conversar. El sol es ponia per la Vall de Cabó i la llum daurada es propagava a través d'un verd intens tacat pel color del bestiar. Horaci hauria parlat de l'harmonia de la natura i la bellesa de les petites coses, d'un dels grans temes literaris que va ajudar a crear: el *Beatus Ille*, la felicitat d'aquell que ha fugit del soroll urbà per gaudir de la calma del camp. L'Illa de la calma. El pastor em va dir: "Miri, tan important com saber fer anar un ordinador és cuidar aquestes ovelles. Jo les conec una a una. Sé com són i el que necessiten. I això també és important". Va dir una cosa en la qual crec

pregonament: que darrera l'espectacle d'aquesta societat tan connectada tecnològicament però amb tanta solitud humana, hi ha la mirada pregon a altres. **La figura del pastor sempre ha estat la d'algú que ha entès l'alteritat: l'altre-natura; l'altre-animat; l'altre ésser humà. Potser per això és una figura que ha generat tanta literatura.** I potser per això també s'ha anomenat clàssicament a un mossèn pastor. La Bíblia té molt de saviesa acumulada des de la cultura de la transhumància. Però això ho deixarem per a l'homilia religiosa.

En aquesta homilia literària voldria destacar així mateix un aspecte que no sempre ha rebut el tractament que es mereixeria. He parlat de l'orgull de l'origen pirinenc, de la bellesa de la seva natura, de la fidelitat a les tradicions. **Però també caldria destacar un altre valor: el coratge de resistir en un espai que, a voltes, és molt dur.** Quan veig les feixes que van fer els padrins guanyant espai de conreu a la muntanya ara fa un o dos segles, i avui dia pràcticament desfetes, em sembla impossible que es pogués aprofitar tant el terreny amb aquelles poques i pobres eines. Però, en part, és gràcies a sacrificis com aquells que som avui aquí. Vèncer el fred, la neu... Diguem-ho clar: la muntanya és sovint inhòspita. Quan al llarg de la vida has coronat alguns cims, saps perfectament que la bellesa que t'ha acollit pot convertir-se de sobte en una greu amenaça a la pròpia seguretat. El vent, els núvols, els llamps, el fred... **D'aquí que la vall esdevingui tota una metàfora de la vida humana. I les valls pirinenques són exemples d'aquesta voluntat de ser malgrat els embats sobtats del clima o la dedicació que exigeix la terra.** Aquesta duresa de la vida a muntanya, juntament a daltabaixos de la història, com els viscuts durant el segle passat, especialment el de la Guerra Civil, ha

provocat moviments migratoris cap a ciutat. L'èxode de la gent del Pirineu cap a nuclis urbans ha estat i és un dels drames que pertanyen a la consciència col·lectiva de la població d'aquest territori català. **La diàspora pirinenca és molt més important del que sembla, i la seva contribució al creixement de les ciutats del nostre país, i en especial, de la capital de Catalunya, Barcelona, i la seva connurbació, ha estat meritori.** Crec que aquest aspecte s'hauria de conèixer molt més i, en qualsevol cas, s'ha de reconèixer.

Tanmateix, la fidelitat de la gent del Pirineu a la seva terra és indestructible. No he conegut, per exemple, a cap ganxo ni a cap ganxa que no se sentís d'una manera o una altra vinculat profundament a la seva terra. Això fa que Organyà, i quan dic Organyà vull dir qualsevol dels nostres petits pobles, malgrat el nombre reduït actual de població, siguin en realitat molts més grans. **Perquè hi ha una memòria al cor de la gent de muntanya i això fa que sumem en realitat milers i milers de persones més enllà d'on ens trobem, arreu de Catalunya i del món.**

He dit que Organyà és una denominació d'origen literària. Un fet tan atzarós com significatiu, com el d'haver-se trobat a la Col·legiata de Santa Maria d'Organyà els textos més antics escrits originàriament en català, li dóna aquesta marca que es reforça amb l'organització d'aquesta Fira. En el fons, estem parlant de la visibilitat d'una realitat més àmplia: la de la gent que escriu i publica en aquesta entitat geogràfica i humana que diem Pirineu. Personalment, crec que aquesta realitat és rica i s'ha de potenciar, ja que posseeix singularitats diverses que ara no puc desenvolupar en l'espai limitat d'aquesta homilia, però que entronca amb una idea central que m'agradaria compartir avui amb vosaltres. **Em refereixo al fet que la literatura catalana**

és, essencialment, pirinenca. M'explico. Catalunya neix al voltant dels comtats de la Marca Hispànica a banda i banda del Pirineu. En la seva primera fase, i abans de les expansions que provocaran una literatura més urbana, el Pirineu esdevé el bressol de la llengua escrita. La tasca cultural dels monestirs esdevé fonamental, com la de Ripoll. Aquest territori de pas, com hem vist amb la transhumància, ho és també de relació amb la primera gran literatura a l'Europa medieval: la poesia trobadoresca. I conserva un gran tresor popular a través de llegendes i cançons al llarg dels segles. No és d'estranyar, doncs, que, quan en el marc de la Renaixença al segle XIX, es recupera la consciència literària de la llengua catalana, el Pirineu torna a ocupar un lloc central en la represa dels mites fundacionals i en la creació de nous mites. L'exemple més important, és clar, ens el proporciona Jacint Verdaguer que, gràcies al coneixement del territori, a través de les seves diverses estades per terres pirinenques, confegeix el 1886 una de les obres clau en la represa literària contemporània: *Canigó*. Aquest cim simbolitza la realitat més àmplia de tot l'entramat físic i humà, històric i llegendari del Pirineu. Val a dir que Verdaguer en els seus quaderns *Excursions i viatges* explica el seu pas per Santa Fe el 27 de juliol de 1883. Actualment, a Coll Marí hi ha una estàtua dedicada a l'escriptor que va crear l'estimat i enyorat escultor Pep Cervilla (m'agradaria tenir unes paraules de record en memòria de la ceramista Sandra Vilana que també ens ha deixat recentment). Vist en perspectiva, m'emociona haver tingut l'honor de poder assistir, en un moment en què treballava activament per la cultura del meu país, a l'acte d'inauguració del monument amb motiu de l'Any Verdaguer. Un altre gran record.

I, tanmateix, aquesta mirada s'enriqueix a mesura que diversos autors reclamen aquest territori com un espai simbòlic de la literatura. En posaré tres exemples. El primer remet a la dimensió mítica del Comte Arnau a través de la represa del mite que en fa Joan Maragall i que ens condueix a la literaturització de les terres del Ripollès. **El segon exemple és una mica xocant, ja que es tracta del que podríem anomenar el Pirineu abstracte.** I ens el proporciona Caterina Albert a *Solitud*. Tot i que ella era de L'Escala i que sabem que es va inspirar en la muntanya de Santa Caterina del massís del Montgrí, al lector li sembla ser en algun indret alt de la geografia pirinenca. És exactament el que li va passar a Joan Maragall quan va llegir la novel·la. Li diu llavors en una carta: "Hi ha sobretot en aquesta obra de vostè la creació d'una figura que restarà per sempre més: el pastor: forta i dolça figura, i gran. Després hi ha l'altra: vull dir la Muntanya: mai vostè havia fet sentir un medi com aquesta muntanya de la Solitud." És evident que Maragall parla de la muntanya que ell mateix ha literaturitzat, el Pirineu, per això quan s'assabenta que la Caterina Albert no hi ha estat queda trasbalsat: "Fa pocs dies que he tingut el gust de parlar de vostè amb la senyora Karr de Lasarte; i parlant de *Solitud* em referí que vostè no coneixia l'alta muntanya. I, doncs com pot ésser això? Perquè allí n'hi ha fins l'olor, l'ànima." I afegeix astorat: "però arribar a donar la sensació de la vida de les muntanyes com vostè la dóna en *Solitud* sense haver-hi estat, i ben estat, ho tinc per una meravella." El tercer exemple ens el proporciona J.V. Foix qui, en un dels millors llibres del segle XX, *Sol, i de dol*, no dubta a tornar a aquesta font originària que és el Pirineu. En un sonet dedicat a Catalunya diu:

*Clos segellat, oh perfecta estructura
De la mar a Ponent, i a l'alta serra
-Forests dels Pirineus-, on ma gent erra!
A Ella els cors en la justa futura.*

L'origen del cognom Foix remet a Lladurs, ja al Solsonès, nom geogràfic que utilitzarà amb molta habilitat per aconseguir una rima original:

*I són coixins i flors els rocs més durs;
Sóc a París, i entre ermots, a Lladurs,*

I així podríem continuar. M'agradaria, però, reforçar aquest argument amb l'aportació de dues realitats més. Em refereixo al llegat de la literatura de la Catalunya Nord, que també ha trobat en el Pirineu una font importantíssima d'inspiració des de Sebastià Pons a Jordi Pere Cerdà. Aquest darrer adopta el pseudònim Cerdà com a homenatge a la seva terra natal, Sallagosa, a la Cerdanya. Vaig tenir ocasió de conèixer i escriure sobre l'obra de Jordi Pere Cerdà en diverses ocasions. Precisament, i amb motiu dels actes d'inici del 8è Centenari de les Homilies d'Organyà, el vaig convidar a passejar pel poble i entrevistar-lo per a la secció que llavors estava fent al diari AVUI, Món de Lletres. **Durant la conversa amb l'autor de *Passos estrets per terres altes*, em va dir una cosa que em va semblar molt interessant: que compartíem una mateix pàtria: el Segre. Terres del Segre.** El riu com a element estructurador del territori. La segona realitat és la potència de la literatura andorrana que ha sabut projectar en els darrers decennis una mirada cap al propi ser pirinenc des de l'aportació de diversos autors. Crec que la literatura andorrana contemporània, pel nombre d'autors i qualitat de les seves obres, mereixeria actualment una atenció especial.

El que acabo d'exposar deixa clar que el debat que, en ocasions, s'ha suscitat entre els conceptes de localisme i universalitat és fals. El que importa és la mirada. La condició humana és pertot arreu. El talent literari rau a extreure-la, a encimbellar-la com a obra d'art. Es pot fer una novel·la molt localista a Barcelona i molt universal a la Seu d'Urgell. Ni la geografia ni el nombre de població determina l'abast d'una obra. De fet, la literatura catalana més recent ha bastit el seu imaginari sobre la humanitat en realitats no necessàriament urbanes. El cas de *Camí de Sirga* de Jesús Moncada en seria paradigmàtic, ja que situa en les Terres de l'Ebre un missatge universal. O el de *Les veus del Pamano* de Jaume Cabré, ambientada a Torena, a la Vall d'Àssua del Pallars Sobirà. Aquesta novel·la, amb més de cent mil exemplars, ha estat traduïda a més de dotze idiomes.

He afirmat al començament que Organyà és un dels meus principals obradors. I què he trobat en aquestes terres perquè hagin passat a formar part de la meva obra? Molts aspectes. M'agradaria compartir-ne algun amb vosaltres. En el llibre *Atles d'aigua*, vaig integrar en la meva reflexió sobre l'ésser, l'aigua i la geografia tres poemes de tema urgellenc. Així, va néixer "Segre", que volia fixar en el títol la vida a través del riu, però també, en un joc d'elements, amb el foc de Sant Joan com a homenatge a la tradició de les falles pirinenques. La "roca brava que eleva incendis" és Narieda. El punt de vista és cinètic, ja que l'escriu anant amb bicicleta des d'Organyà a Fígols:

*Aire de sang, contrast de cel i vall
mentre la roca brava eleva incendis,
i la terra no es mor
i la terra no es gasta.
Multiplicar l'espai i el temps pels ulls
quan el destí s'avança, foll de rodes.*

*Calor de riu, esclat de foc i líquid,
mentre esperem la nit amb danses llargues.*

Aprofito aquest esment a Fígols per homenatjar a una de les persones que van treballar per la literatura catalana en temps difícils: Josep Grau i Colell. Més explícit resulta el poema “Vall de Cabó”. En un moment en què, a punta de tarda, em perdo pel bosc a la recerca de dòlmens, neix aquest poema que parla de la recerca d'orientació a la vida:

*Com si la vall fos bronze antic
i mirés el ponent d'uns ulls
d'or que enfosquessin amb la tarda...
Com si l'aigua sorgís del cor
dels minerals i replantés
els boscos de la nostra pell...
Com si haguéssim perdut l'edat
per guanyar en el vent i la pols
la veu i el present d'altres vides...*

*Així aquests dòlmens assenyalen
a un jo la ruta del seu tot.*

I, al seu costat, un poema que escric a la Catedral de la Seu d'Urgell, contemplant la seva torre i convertint-la en un símbol de la humanitat i la transcendència en el Pirineu. La paraula Serra l'escric en majúscula perquè es refereix a la Serra del Cadí. La paraula Riu també perquè es refereix al Segre:

*La torre atura el temps
amb la freda solidesa que empara
una austera inquietud de silenci.
La vida en forma d'au
gira pura al voltant,
descrivint estranys llenguatges suspesos
al profund buit que endreça.
I sap els camins que atansen la Serra;
els miralls del Riu on corre la llum
transportant la imatge de la innocència;*

*les ermites que, pastura de bosc,
han servat aquesta terra bastida
per fer de l'home una forma de Déu.
Quan, de sobte, els ocells
modifiquen per atzar el seu vol.
I sols resta, entre la torre i nosaltres,
l'arc misteriós de la pietat.*

En el poemari *Cel subtil*, faig un homenatge a Andorra a través del poema *La Massana* on poso de manifest alguns dels elements bàsics del Pirineu: la pedra i el ferro. Aquest poema seria més tard musicat pel músic de Tremp, Xavier Baulies:

*Els dits, com pollancre altíssims,
marquen el pas dels núvols.
Es recull l'ànima a la vall
i, sota un cant d'hivern, reposen
dins les cases arrels de pedra i ferro:
el cel va carregat d'intencions
ben blanques.
Tots esperem assenyalar
la vibrant solitud
de la neu que s'escampa.
Tots esperem recórrer terres
amb humitats crescudes
de pluges ràncies
i valls que tanquen cels en festa.*

Ja he comentat l'anècdota de *Vers sobre neu*. Caldria afegir el poema "Maig a Organyà", que apareix en la miscel·lània poètica *10 de Barcelona* i és recollit al volum de la meva obra completa, *Les places d'Ulisses*. El poema fa referència a un dels moments més bells de l'Alt Urgell: quan l'abundància de pluja accelera la maduració dels colors:

*Com les darreres neus
tanquen el gest d'un hivern que se'n va...
Com l'abella i la flor*

*acorden grocs en l'herba que s'escampa...
Com la riera habita
en rocs de mel polits pel pas de l'aigua...
Com les valls gronxen llums
on nien colors per guanyar ideal...*

*El maig és la prudència
del temps que madura amb el blat.
El maig és la puresa
de la terra que cerca dins els ulls
la continuació de la pau.*

A *Calendari d'instints* són molts els poemes que aborden una temàtica pirinenca a partir de la reflexió més àmplia que faig sobre la vida i el temps, l'instant i l'eternitat, com succeeix amb els poemes "Camí d'Heràclit" o "A mitges", fets al Pallars Sobirà. Destacaré, però, un poema d'interior, davant la llar de foc, ja que aquests mots, llar i foc, resumeixen en bona part la dimensió íntima de la gent del poble. Es tracta de "Foc d'alzina":

*Com l'alzina que sap, lentament, donar foc
des dels seus plecs madurs, i fer llars amb perfums
de cendres que han cremat intensament i en calma,
així voldria jo que fos el temps que visc:*

*caliu silent que encén la flama d'un moment;
llum guanyada en un risc de fulgors que es sublimen,
aigua i terra del bosc esdevingut el fum
que enlaira tot desig cap a la immensitat:*

*cos amb tant d'esperit que ja no temi mai
ni el seu temps ni cap temps. Amor de món, el món
és el cercle del foc que es congrega en la llar
de l'alzina on es fon la vida amb la memòria.*

Confesso que ja fa temps que tinc la idea d'entrar des de la prosa a crear històries amb personatges vinculats amb el Pirineu. Això comportaria en

el futur fer estades més llargues a l'Alt Urgell. Tot farà el seu camí. Ara permeteu que acabi aquesta homilia literària demanant-vos que no deixeu mai de llegir, que no deixeu mai la literatura ni les humanitats de banda, perquè ens cal el diàleg que és un llibre i la seva bellesa. Ara fa uns vuit segles que la literatura catalana començava simbòlicament a Organyà. En un moment històric tan important per al nostre país, fem-nos-en dignes successors. I diguem:

Visca la literatura! Visca Organyà i visca Catalunya!

Vicenç Llorca
Poeta i escriptor

ORGANYÀ